

Pr. Constantin DRON

VALOAREA ACTUALĂ A CANOANELOR

Ediție îngrijită de:
Lect. dr. Emilian-Iustinian Roman
Comisar-șef de poliție Vasile Dron

© DOXOLOGIA
ISBN: 978-606-666-554-4

Pr. Constantin DRON

**VALOAREA ACTUALĂ A
CANOANELOR**

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași – 2016

CUPRINS

Notă asupra ediției	7
Prefață	9
Repere bio-bibliografice	13
Activitatea științifică și publicistică	17
„Κανών” – chintesența legislației bisericești actuale	23

VALOAREA ACTUALĂ A CANOANELOR

Capitolul I. Introducere. Scopul acestui studiu	47
Capitolul II. Legislația Bisericii Ortodoxe	56
Capitolul III. Tradiția	89
Capitolul IV. Legile politico-bisericești	98
Capitolul V. Știința Dreptului și legile bisericești	111
Capitolul VI. Caracterul operei canonice	125
Capitolul VII. Valabilitatea Canoanelor	138
Capitolul VIII. Revizuirea operei canonice	142
Concluzii	156
Lucrări consultate	166

Notă asupra ediției

Volumul de față continuă seria colecției *Documenta ecclesiae* dedicată readucerii în atenția publicului a unor lucrări importante pentru studiile teologice din România, colecție editată cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei.

Manuscrisul pe care dorim să-l aducem în atenție prin republicare, *Valoarea actuală a canoanelor*, aparține Părintelui Constantin Dron și reprezintă teza sa de doctorat susținută în anul 1928, fiind o donație a Bibliotecii Sfântului Sinod către Biblioteca „Dumitru Stăniloae” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei.

Prin bogata sa activitate științifică și publicistică, prin interesul deosebit manifestat față de Dreptul canonic, materializat prin teza de doctorat, *Valoarea actuală a canoanelor*, cât și prin lucrări precum *Canoanele. Text și interpretare. I. Canoanele Apostolice* sau *Canoanele. Text și interpretare. II. Canoanele sinoadelor ecumenice*, Constantin Dron îmbogățește literatura Dreptului bisericesc. De altfel, teza de doctorat a părintelui Dron reprezintă un excelent manual și instrument de lucru pentru studenți și profesori deopotrivă. Prin reeditarea sa în volumul de față, dorim popularizarea Teologiei românești pentru a releva contribuțiile locale.

Din dorința de a facilita înțelegerea textului și de a-l acorda cu exigențele lectorului modern, am intervenit asupra formei acestuia în sensul înlocuirii unor arhaisme și regionalisme și îndreptării ortografice, fără a diminua însă farmecul stilului personal sau a afecta sensul și intenționalitatea auctorială.

Această apariție editorială a fost înlesnită de acordul spre publicare al domnului Vasile Dron, unul dintre descendenții familiei, căruia îi mulțumim astfel. De asemenea, mulțumim pr. conf. univ. dr. Gabriel-Viorel Gârdan, pentru sugestiile de editare și pr. prof. univ. dr. Constantin Rus pentru amabilitatea de a fi prefațat volumul.

Nu în ultimul rând, recunoștință Editurii Doxologia pentru promptitudinea și interesul arătate editării nu doar a acestei lucrări, ci întregii colecții *Documenta ecclesiae*.

Editorii

Prefață

Legislația bisericească nu are un caracter static, ci unul dinamic, în concordanță cu schimbările de ordin social și nu numai, fiind permanent ancorată în istorie. Provocările istoriei ne obligă la o permanentă reflecție asupra legislației bisericești ce devine izvor de drept, în ciuda avaturilor contemporaneității.

Demersul de republicare a unei lucrări de referință pentru mediul teologic românesc face parte dintr-un proiect mai amplu de reactualizare și revalorificare a unor opere importante pentru studiul Dreptului bisericesc. Lucrarea *Valoarea actuală a canoanelor* aparține Părintelui Constantin Dron și reprezintă teza sa de doctorat, susținută la Universitatea din București, realizată sub coordonarea profesorului D. Boroianu și publicată în 1928.

În ceea ce privește intenția auctorială, întrebându-se dacă rânduielile Bisericii pot fi considerate „numai un mănunchi de precepte morale adresate conștiinței și recomandate omului ca să le observe în viață sau sunt reguli de drept public pe temei de autoritate, care normează legăturile creștinilor între dâșii, precum și legăturile lor cu ierarhia conducătoare și a căror încălcare atrage sancțiuni externe”, Constantin Dron își anunță tema de cercetare, și anume (ne)schimbabilitatea canoanelor primului mileniu. După cum reiese și din titlul lucrării, *Valoarea actuală a canoanelor*, autorul dorește să puncteze atât obligativitatea cât și valabilitatea canoanelor, chiar dacă acestea au fost elaborate cu peste 1500 de ani în urmă. După cum declara, modest, în *Introducere*, Părintele Constantin Dron își propune a ridica „măcar un colț al vălului în care, de atâta vreme, stă învelit mecanismul vieții noastre bisericești, înțepenit din cauza neîntrebuințării și dat uitării, din cauza grijilor curente”, sperând „ca să deschidem altora - mai harnici și mai pricepuți - drumul cercetărilor utile, întețindu-le râvna pentru a face, mai târziu, lucrări complete și superioare”.

În acest scop, Părintele Constantin Dron realizează o trecere în revistă a legislației bisericești și a literaturii de specialitate, urmărind pe parcursul tezei următoarele aspecte: legislația Bisericii Ortodoxe, Tradiția, legile politico-bisericești, legătura dintre știința Dreptului și legile bisericești, caracterul operei canonice și valabilitatea canoanelor, chestiuni ce devin teme de reflecție pentru canoniști. Astfel, analizând - succint - legislația Bisericii Ortodoxe, autorul clarifică noțiunile de „canon” și „lege”, punând accent pe autoritatea bisericească cu drept de legiferare în Bise-

rica Ortodoxă, și anume Sinodul ecumenic. Înainte de a trece în revistă canoanele Apostolice ale Sinoadelor ecumenice, ale Sinoadelor locale și ale Sfinților Părinți, Părintele Dron împarte în trei perioade opera legislativă a Bisericii Ortodoxe: prima, de la începutul creștinismului și până la Constantin cel Mare, a doua – de la Constantin cel Mare și până la căderea definitivă a Imperiului Bizantin în anul 1453 și a treia - de la 1453 și până astăzi, analizând împrejurările care conferă legislației bisericești o „înfățișare” cu totul deosebită, în funcție de epocă.

Ulterior, vorbind despre Tradiție, autorul relevă că aceasta „înseamnă respectul pe care trebuie să-l avem pentru trecutul din care prezentul își trage viața” și că „o dispoziție disciplinară care are rădăcini în trecutul Bisericii va fi în măsură să sporească puterile acestei Biserici și să-i dea autoritatea necesară”, în timp ce „o dispoziție care nu ar ține seamă de această primă condiție a legiurii bisericești va însemna ruperea lanțului care leagă părțile din care se alcătuiește viața bisericească, aruncând-o în prăpastia utopiilor și a încercărilor zadarnice”.

În capitolul intitulat *Legile politico-bisericești*, făcând o paralelă între legislația imperială și cea bisericească, Părintele Dron conchide că „Statul a legiferat în materie bisericească ținând seama în general de dogma și Tradiția Bisericii Ortodoxe, adică de principiile fundamentale ale doctrinei sale”, subliniind totodată că aceasta este concluzia ce se desprinde „din istoria trecutului, aceasta este învățătura viitorului”. Demersul științific este susținut și prin paralela dintre legislația Bisericii și știința Dreptului, din dorința mărturisită de autor chiar în preambulul capitolului al V-lea de a ști dacă legile bisericești au „aceeași soartă ca și legiurile omenești sau, în caz contrar, după ce norme evoluează și cum se adaptează ele schimbătoarelor împrejurări omenești”. Pr. Dron subliniază faptul că taina puterii Bisericii o reprezintă „organizația sa juridică, respectul principiilor fundamentale care stau la temelia organizației sale și îmbinarea acestor principii cu nevoile timpului”. Așadar, nu toate principiile Dreptului statal se aplică *ad litteram* Dreptului bisericesc în care primează scopul final, mântuirea credincioșilor, și nu aspectul vindicativ.

Analizând *caracterul operei canonice*, autorul constată că aceasta are nevoie de revizuire într-o serie de chestiuni „ce nu privesc însă adevăruri fundamentale, ci lucruri de amănunt, necesare bunei dezvoltări a vieții bisericești externe”, atrăgând atenția că „această revizuire trebuie să aibă la temelie grija pentru respectarea Tradiției și a principiilor fundamentale puse de Apostoli și Sfinții Părinți”.

Capitolul cheie, *Valabilitatea canoanelor*, relevă, așa cum o făcuse și prof. dr. Boroianu, că „în ceea ce privește credința, legile rămân etern aplicabile”, iar în „ceea ce privește buna rânduială în Biserică, se susțin atât cât alte legi nu vin spre a le schimba”. Susținând revizuirea operei canonice, Părintele Dron conchide că o legislație bună „va reflecta în ea

spiritul canoanelor și doctrina ortodoxă. Pe temeiul ei – și numai pe acest temei – vom avea o Biserică solidă și vie”, subliniind că „puterea Bisericii stă în legislația ei”.

Recomandăm lucrarea *Valoarea actuală a canoanelor* deopotrivă spre lectură și reflecție, volumul constituind un instrument potrivit înțelegerii profunde a legislației bisericești în esența și evoluția sa, destinat atât specialiștilor și studenților teologi, cât și publicului larg.

Pr. prof. univ.dr. Constantin Rus

„Καὶ ὧν” - chintesența legislației bisericești actuale

Lect. dr. Emilian Iustinian Roman

Preocupându-se de tradiția canonică și relevanța ei la începutul secolului al XX-lea, Constantin Dron reflecta asupra unor probleme ce continuă să stârnească și azi dezbateri legate de actualitatea și valabilitatea canoanelor pentru slujirea pastoral-misionară a Bisericii în contemporaneitate.

Primele comunități creștine se organizau și se conduceau după precepte religios-morale având ca temei învățăturile Mântuitorului Iisus Hristos și ale Sfinților Apostoli. După cum afirmă și părintele profesor Rămureanu, „primii creștini au căutat adevărul credinței cu inima”³, iar în momentul convertirii învățaților societății, deveniți creștini, s-a trecut la etapa înțelegerii „adevărurilor noii credințe și cu mintea”⁴. Astfel, în contextul preocupărilor teologice ale timpului, Sfânta Treime, în general, și Hristologia, în special, ocupau un loc central. Cristalizarea adevărurilor de credință nu a fost lipsită de încercări, ajungându-se încă din secolul al IV-lea la erezii ce au zdruncinat lumea creștină, simțindu-se nevoia întrunirii unor sinoade pentru a stabili și restabili „revenirea la adevăratul Canon mistagologic al Bisericii”⁵, care este Iisus Hristos, Mântuitorul lumii⁶.

³ Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, Manual pentru Seminariile teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 121.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Ioan I. Ică Jr., *Canonul Ortodoxiei*, Vol. I. *Canonul apostolic al primelor secole*, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 137.

⁶ Astfel, în secolul al IV-lea a apărut arianismul (Sinodul I Ecumenic, Niceea 325), prin care Arie combătea egalitatea și consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu cu Dumnezeu-Tatăl, negând dumnezeirea Fiului; erezia pnevmatomahilor (Sinodul al II-lea Ecumenic, Constantinopol 381), la jumătatea secolului al IV-lea, negând dumnezeirea Sfântului Duh, consubstanțialitatea și egalitatea lui cu Tatăl și cu Fiul; erezia lui Apolinarie (prima erezie hristologică) ce nega deplinătatea firii umane a Mântuitorului; erezia lui Nestorie (Sinodul al III-lea, Efes 431), care susținea că în Iisus Hristos sunt două persoane (dioproso-pism); monofizismul sau eutihianismul (Sinodul al IV-lea Ecumenic, Calcedon 451), după care Mântuitorul ar fi avut o singură fire și anume cea dumnezeiască, firea omenească fiind absorbită de cea dumnezeiască; condamnarea „Celor Trei Capitale” de către Sinodul al V-lea Ecumenic, Constantinopol 553; monotelismul (Sinodul al VI-lea Ecumenic, Constantinopol 680-681, Sinodul II Trulan, 691-692), o prelungire a monofizismului; culminând cu iconoclasmul (Sinodul al VII-lea Ecumenic, Niceea 787), care urmărea înlăturarea cultului icoanelor.

După cum afirmă și Părintele profesor Floca, „Mântuitorul n-a înzestrat Biserica cu norme de drept, cu un «cod de legi juridice», ci numai cu har, cu adevăruri de credință și cu norme religioase și morale. Și nici Apostolii și Evangheliștii n-au dat caracter juridic normelor pe care le-au fixat în scris sau pe care le-au transmis oral. Revelația Noului Testament nu cuprinde norme juridice; Dreptul nu intră în conținutul revelației noutestamentare. Numai folosirea tradițională a noțiunilor sau confuzia lor i-a făcut pe mulți să dea înțeles de norme juridice unor învățături sau îndrumări ale Mântuitorului sau ale sfinților Săi ucenici”⁷, ajungându-se la o extremă, la o juridizare a tradiției canonice.

Dreptul canonic ortodox este o materie ce se studiază în școlile teologice, prin urmare și canoanele Bisericii Ortodoxe trebuie „a fi studiate și din punct de vedere științific cu instrumentele specifice filologiei, analiza istorică, critica textuală, contextul filosofic, plasarea în literatura contemporană și alte instrumente științifice”⁸.

Patrick Viscuso propune o abordare a conceptului de canon în conformitate cu cerințele lumii moderne, reușind o adaptare și interpretare actuală, propunând mediului academic studierea canoanelor ca reguli ce guvernează viața credincioșilor ce pot fi organizate și aplicate unor categorii ale umanului în dimensiunile sale spirituale, intelectuale și fizice. Astfel, autorul argumenta că „din punct de vedere spiritual, canoanele se referă, de obicei, la puritatea sau impuritatea subiectului. Această aplicare a Dreptului bisericesc este exemplificată prin legislația care se ocupă cu sexualitatea sau comportamentul sexual. Din punct de vedere filosofic, canoanele se referă la dispoziția intelectuală a subiectului în ceea ce privește anumite puncte ale dogmei și ale exprimării credinței în sisteme filosofice. În cele din urmă, din punct de vedere fizic, canoanele se referă la exterior, de exemplu, prevederile ce interzic adăpostirea animalelor în biserici, lovirea unui preot etc”⁹.

Canoanele au apărut din necesitate, ele răspunzând unor nevoi practice, fiind cu timpul consfințite de experiența eclesială și sancționate de sinoade ecumenice, fie de sinoade locale, fie de Părinții Bisericii, chiar dacă unele nu constituie *fontes iuris*, ci doar *fontes historiae*, în sensul că

⁷ Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 30.

⁸ Patrick Viscuso, „Canon law as an instrument for the realisation of the Church in Orthodox ecclesiology”, în *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11:2-3 (2011) 203.

⁹ *Ibidem*. Despre rolul Sfințelor canoane, vezi: Lewis J. Patsavos, *Spiritual Dimensions of the Holy Canons*, Ed. Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 2003; trad. română, *Valențele duhovnicești ale Sfințelor Canoane*, tr. Emanuel P. Tăvală, Editura Andreiana, 2012, pp. 46-57.

includerea unui canon într-o colecție canonică nu implică automat aplicarea sa, păstrând doar din perspectivă istorică o serie de instituții și obiceiuri (cutume, practici); totuși, canoanele s-au bucurat de recunoaștere și aplicare atât în Orient, cât și în Occident¹⁰.

În sens propriu, în limba greacă, termenul „κανών” însemna bățul de stuf sau, prin extensie, orice linie de lemn dreaptă de diferite lungimi folosită la măsurare (Apoc. 21, 16). În sens figurat, termenul era folosit ca regulă, normă, model, tip, principiu etc. Astfel, în Vechiul Testament apare termenul în sens propriu în cartea profetului Iezechiel 40, 3: „Am fost dus acolo și iată era un om, a cărui înfățișare era ca înfățișarea aramei strălucitoare, el avea în mână o sfoară de in și o prăjină de măsurat și stătea la poartă”, iar în Noul Testament regăsim termenul „κανών” în epistola a II-a către Corinteni 10, 13. 15; Gal. 6, 16; Filip. 3, 16 cu sensul de ascultare, poruncă, sfat¹¹.

Cu timpul, aceste sensuri capătă alte valențe. În teologie, cuvântul κανών are mai multe accepțiuni: canonul cărților Sfintei Scripturi, cărți

¹⁰ De exemplu, cele patru grade de penitență (plângători, ascultători, îngenunchetori, împreunăstătători) sau chestiuni privitoare la Biserica Africii, ca și cum aceste realități ale Bisericii primare au continuat să existe în Evul Mediu târziu: cf. Patrick Viscuso, „Canon law as an instrument for the realisation of the Church in Orthodox ecclesiology”, în *International Journal for the Study of the Christian Church* 11:2-3 (2011) 204.

¹¹ Cf. M. Lalmand, „Canon” în R. Naz, ed., *Dictionnaire de Droit Canonique*, t. II, Paris, 1937, coll. 1283-1284. A se vedea și: Ioan I. Ică Jr., *Canonul Ortodoxiei*, Vol. I. *Canonul apostolic al primelor secole*, Deisis, Sibiu, 2008, pp. 103-142; R. Naz, „Droit canonique”, în *Dictionnaire de droit canonique*, vol. IV, Letouzey et Ané, 1949, coll. 1446-1495; D Salachas, „Canoni”, în *Dizionario enciclopedico dell’Oriente cristiano* (a cura di Edward G. Farrugia, S.J.), Pontificio Istituto Orientale, Roma, 2000, pp. 135-136; Constant van de Wiel, *History of Canon Law*, Peeters Publishers, Belgium, 1991, p. 11 (Louvain theological & pastoral monographs, vol. 5); David Wagschal, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381–883, Oxford University Press, United Kingdom, 2015; Arhimandrit Pierre l’Huillier, „Duhul Dreptului Canonic Ortodox”, în *Anuarul academic*, 2006-2007, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, (Coordonatori: Prof.univ.dr. Vasile Grajdian, Lect.univ.dr. Sebastian Moldovan), p. 10; Ioan Cozma, „Cuvântul «canon» în terminologia bisericească - sensul și folosirea lui în legislația canonică sinodală”, în *Altarul Reîntregirii* 2 (2004) 232-251. Interesantă este și analiza termenului „κανών” în corpusul canonic al Sfântului Vasile cel Mare, în care „expresiile «Părinții», «au decis», «au legiferat», «ne-au transmis» au fost desemnate prin următorii termeni: 1. ἔθος (cc. 2, 87); συνήθεια (cc. 3, 9, 21, 89); τύπος (c. 3); θεσμός (c. 87). 2. κανών (cc. 4, 12, 21, 26, 30, 47, 51, 89); νόμος (cc. 24, 50); ἐνομοθέτησαν (c. 18); ὠρίσαν (c. 4); προσέταξαν (c. 34); ἐκώλυσαν (c. 34). 3. ἐγκλημα (c. 33); ἀνέγκλητος (c. 41); ἀνεύθυνος (c. 50); ἐγκληθήσεται (c. 37); κρινέσθω ἐπί (c. 52); φονεὺς ἐστί (c. 43); ἐπόρνευσε (c. 46); χρόνος φονέως (cc. 66, 72); καταλογίζονται (c. 8); ἐλόγισαντο (c. 13); ἐπιτίμιον (cc. 19, 25, 53, 68); ἐπιτίμησις (c. 22)”: Périclès-Pierre Joannou, *Fonti. Fascicolo IX Discipline générale antique (IVe – IXe s.). t. I, 2. Les canons des Synodes Particuliers*, Tipografia Italo-Orientale „S. Nilo”, Grottaferrata (Roma), 1962, p. 495.

canonice scrise sub insuflarea Duhului Sfânt; în imnografie avem Canonul cel Mare de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul, o înlănțuire de nouă grupuri de cântări, compuse după anumite reguli, prin care se exprimă învățătura de credință în cult; canonul Sfintei Spovedanii, canonul Euharistic, canonul liturgic, canonul Sfinților etc¹².

De la termenul „κανών” derivă și verbul κανονίζω ce semnifică „a te supune unei norme, a reglementa, a judeca/disciplina în conformitate cu o normă, regulă”¹³. Corespundentul latin este „normă, regulă”. Isidor din Sevilla clarifică termenii: „canon graece, latine regula nuncupatur”¹⁴.

Profesorul Vlassios I. Phidas definește canonul ca fiind „ceea ce Biserica a statornicit în chip adevărat în Duhul Sfânt – în sinoadele ecumenice sau locale – sau prin marii săi Părinți”¹⁵. Sub o altă formă, dar pe aceeași linie de gândire, argumentează și canoniștii români. Astfel, părintele profesor Ioan N. Floca înțelege prin normă canonică „un principiu sau o regulă de conduită cu caracter general și impersonal, instituită sau sancționată de Biserica a cărei respectare este obligatorie și garantată de organele puterii bisericești și de opinia obștii credincioșilor din cadrul Bisericii”¹⁶.

Din cele prezentate, putem conchide că, în legislația eclesială a Bisericii Ortodoxe, canoanele au înțelesul unui standard pentru comportament¹⁷. Canonistul bizantin Matei Vlastare (c.1335) afirmă în acest sens:

¹² Vezi și Ioan I. Ică Jr., *Canonul Ortodoxiei*, Vol. I. *Canonul apostolic al primelor secole*, Editura Deisis, Sibiu, 2008, pp. 117-122.

¹³ Vezi Franco Montanari, „κανών”, în *Vocabolario della lingua greca*, Loescher Editore, Torino, 1995, p. 998.

¹⁴ Isidori Hispalensis episcopi, *Etymologiarum sive Originum*, I.VI, 16, apud Danilo Ceccarelli-Morolli, *Breve introduzione al Diritto Ecclesiastico pubblico-concordatario*, Serafica, Roman, 2004, p. 7, (Studia et documenta 6, director Maximilian Pal).

¹⁵ Vlassios I. Phidas, *Drept canonic - o perspectivă ortodoxă*, Editura Trinitas, Iași, 2008, p. 22.

¹⁶ Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. IBM-BOR, București, 1990, p. 45. Cu același înțeles o regăsim și în cursul părintelui profesor Constantin Rus, *Drept Bisericesc*, p. I, Arad, Editura Mirador, 2000. Părintele profesor Irimie Marga definește canonul ca „extindere a Legii lui Hristos asupra legii pozitive, care urmărește plasticizarea dreptății divine desăvârșite în dreptatea relativă a oamenilor, aflați în comuniunea mântuitoare a Bisericii”: Pr. conf. univ. dr. Irimie Marga, *Drept canonic. Manual pentru uzul studenților la forma de învățământ la distanță*, Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu, 2009, p. 8. Părintele Vlaicu prezintă canoanele ca fiind „o manifestare istorică a revelației în Hristos, fiind și o expresie a consensului bisericesc privitor la modul în care se întâlnește credința cu viața”: Patriciu Vlaicu, *Canon și libertate. Împărtășirea continuă din experiența Bisericii*, Presa Universitară Clujeană, 2013, p. 45.

¹⁷ Cf. Patrick Viscuso, „Canon law as an instrument for the realisation of the Church in Orthodox ecclesiology”, în *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11:2-3 (2011) 204.

„Părinții care au folosit această expresie figurativă și-au numit propriile decrete canoane, de la metafora unei tije drepte, care era utilizată în mod obișnuit de către cei care au urmat arta meșteșugului pentru netezimea lemnului sau pietrei sau orice altceva. Când era folosită pentru materiale în curs de finalizare, le îndrepta și chiar pentru a le îmbina cum trebuie”¹⁸. Astfel, normele canonice elaborate de către autoritatea bisericească stabilesc comportamentul membrilor Bisericii astfel încât manifestările și acțiunile lor să fie în concordanță cu învățătura de credință a acesteia. De aceea canoniștii consideră că normele canonice sunt prospective, teleologice¹⁹, pastorale și pedagogice. Spunem că sunt prospective deoarece „prefigurează un comportament viitor, conturează modul de desfășurare a unei acțiuni viitoare și au la bază o anumită concepție sau doctrina despre reușita unei acțiuni”²⁰; sunt teleologice deoarece au „un anumit scop bine definit care nu poate fi altul decât scopul Bisericii, mântuirea credincioșilor”²¹; sunt pastorale în sensul că cei care le-au elaborat, Sfinții Părinți, răspundeau unor probleme de ordin practic fără a se gândi câtuși de puțin la aspectul juridic²²; și sunt pedagogice

¹⁸ Matei Vlastare, apud Patrick Viscuso, „Canon law as an instrument for the realisation of the Church in Orthodox ecclesiology”, în *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11:2-3 (2011) 204.

¹⁹ Primele două noțiuni aparțin Părintelui profesor Ioan N. Floca: cf. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1990, p. 43. Astăzi se încearcă și o juridizare a acestora. Riscul constă în „identificarea dreptului cu datele lui empirice, altfel spus, dacă adoptăm punctul de vedere al «pozitivismului juridic», aplicarea noțiunii de drept domeniului canonic justifică pe deplin acuzația de juridism, din moment ce, după această teorie, dreptul se deduce din textul legilor”: Arhimandrit Pierre l’Huillier, „Duhul Dreptului Canonic Ortodox”, în *Anuarul academic*, 2006-2007, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, (Coordonatori: Prof.univ.dr. Vasile Grajdian, Lect. univ. dr. Sebastian Moldovan), pp. 9-10.

²⁰ Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1990, p. 43.

²¹ *Ibidem*.

²² A se vedea: Liviu Stan, „Conceptia canonică a Sfinților Trei Ierarhi în crugul vremii și al vieții bisericești”, în *Mitropolia Olteniei*, Nr. 1-2 (1966), pp. 9-15; Lewis J. Patsavos, *Spiritual Dimensions of the Holy Canons*, Ed. Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 2003; trad. română, *Valențele duhovnicești ale Sfințelor Canoane*, tr. Emanuel P. Tăvală, Editura Andreiana, 2012, pp. 33-38. „Canoanele arată credincioșilor Bisericii limitele, dincolo de care este doar întuneric. Ele reglementează relațiile dintre diverse structuri ierarhice și ascultări în așa fel, încât toate pot funcționa armonios pentru creșterea Trupului lui Hristos. Ele arată, de asemenea, modalitatea potrivită pentru cei care au rănit Trupul și au căzut din credința creștină. Canoanele nu au putere de mântuire în ele însele. Ele ajută o persoană să rămână în Biserică unită cu alți membri ai Trupului tainic în așa fel încât fiecare continuă să lucreze pentru propria mântuire”: *Ibidem*, p. 54.

deoarece acestea sunt considerate „jaloane” care ne precizează acel echilibru între învățătura de credință și trăirea acesteia zi de zi.

Aspectele de ordin pastoral și pedagogic ale canoanelor le întâlnim în cazul aplicării epitimii. Astăzi, canoanele sunt mai des întâlnite în cadrul Tainei Sfintei Spovedanii, unde duhovnicul, în scaunul mărturisirii, trebuie să administreze epitimii, fapt ce implică o cunoaștere a canoanelor, neexistând un catalog cu norme canonice pentru orice situație sau pentru aplicarea epitimii de la caz la caz. Mai mult, toate principiile canonice de bază ale aplicării epitimii sunt extrase din canoane, lăsând totuși duhovnicului această responsabilitate bazată pe măiestrie și experiență după cum o afirmă și canonul 102 Trulan: „cel ce dovedește pricepere medicală în privința sufletului, mai întâi trebuie să cerceteze dispoziția celui ce a păcătuit și dacă acela înclină spre sănătate, dimpotrivă, dacă prin moravurile sale provoacă asupra-și boala, să supravegheze în ce chip se îngrijește el între timp de întoarcerea sa, de nu se împotrivesc medicului și de nu crește rana sufletului prin întrebuițarea doctoriilor puse asupra ei, și așa să măsoare milostivirea după vrednicie”²³.

O succintă analiză a canoanelor azi impune reanalizarea a cel puțin două chestiuni: prima se referă la obligativitatea canoanelor, iar a doua la valabilitatea acestora astăzi. În ceea ce privește obligativitatea respectării canoanelor, aceasta rezidă în faptul că Biserica creștină este formată din totalitatea persoanelor care cred în Hristos și care duc o viață în concordanță cu preceptele Evangheliei Sale. Ținând prezent scopul fiecărui membru al Bisericii, și anume *salus animarum*, credinciosul trebuie să se îmbunătățească spiritual, să-și lucreze propria mântuire *cu timp și fără timp*²⁴. Pentru a ne atinge acest scop final, avem nevoie de „jaloane” pentru a ne păstra „traectoria” dreaptă. Aici intervine canonul, călăuză sigură către îndumnezeire ce nu trebuie privită ca simplă normă juridică, deoarece „fiecare normă canonică, oricât de practică, trebuie să fie bazată pe teologie, pentru că privește harul, sfințirea poporului credincios”²⁵.

Canoanele se adresează credincioșilor nu doar cu scopul de a observa scrierea lor pe hârtie, ci mai presus, de a le respecta, mărturisi și trăi în vederea cimentării învățăturii ortodoxe a Bisericii și păstrării disciplinei bisericesti, în concret, la nivelul tuturor comunităților eclesiale, păstrând, adâncind și transmițând *conștiința canonică*²⁶ a Bisericii.

²³ Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de Uroș Kovincici și Dr. Nicolae Popovici, vol. I, part. 2, Arad, 1930, p. 488.

²⁴ Sintagmă preluată după albumul intitulat „Cu timp și fără timp. Arhiepiscopia Iașilor în date și imagini 1990-2005”, Editura Trinitas, 2005.

²⁵ Dimitrios Salachas, „Il codice delle Chiese Orientali”, in *Il regno nell'attualità* 36 (1991) 51.

²⁶ Sintagma aparține lui Nikolai N. Afanasiev, *Canoane și conștiință canonică*, Editura Egu-menița, Galați, 2005.

VALOAREA ACTUALĂ A CANOANELOR

CAPITOLUL I.

Introducere. Scopul acestui studiu

Sunt lucruri de o covârșitoare însemnătate pentru viața noastră de toate zilele, al căror înțeles adânc însă nu este totdeauna prezent minții noastre, din cauză că simțurile noastre, obișnuindu-se cu aceste lucruri, mintea nu mai face eforturi pentru a le pătrunde taina. Astfel, ele trec pe dinaintea noastră aproape neobservate; reflecția minții este nulă și, din această cauză, și actul de voință, care ar fi să urmeze ca o necesitate de neînlăturat, este nul.

Un exemplu aproape de mintea oricui va fi edificator. Câți creștini din zilele noastre reflectează la situația în care se găsesc, prin actul Botezului, și câți din cei ce, botezându-se „întru Hristos”, s-au și îmbrăcat în haina învățaturii Lui? Ne numim creștini, fără a reflecta mai adânc la situația ce ne crează în realitate acest cuvânt și trăim o viață care nu este menită a ne duce spre țelul pentru care am fost creați, fiind, cum spune Sf. Ioan Gură de Aur, oameni care „filozofăm în cuvinte, iar în fapte ne sluișim”¹.

La fel este și cu știința legilor bisericești. Iată ceva foarte necesar vieții noastre de toate zilele și totuși cât de rari sunt cei care posedă sensul exact al acestor legiuiri.

Să examinăm mai îndeaproape chestiunea.

Niciodată viața noastră bisericească nu a avut înfățișarea pe care o are astăzi. Lumea arată un interes din ce în ce mai deosebit chestiunilor religioase și bisericești, dar este cu totul în necunoștință de cauză cu privire la principiile care trebuie să subziste la temelia acestor chestiuni.

¹ Sf. Ioan Hrisostom, *Comentarii la Epistola către Romani*, trad. Teodosie Atanasiu, p. 86.

Cazul recent despre canonicitatea unor situații bisericești pe care unele ziare au discutat-o cu atâta râvnă, dar și cu tot atâta ușurință și lipsă de competență, este un exemplu tipic!

Din acest punct de vedere, putem spune, întrebându-ne un termen matematic, că râvna publicului pentru asemenea chestiuni este invers proporțională cu competența pe care ar trebui să o aibă.

Dar nu e numai atât. În toate domeniile vieții noastre publice și sociale creștine, aspectul este același.

Ne numim creștini „drept-credincioși”, dar nu reflectăm mai adânc asupra îndatoririlor care rezultă pentru noi din această situație. Ne-am propus un anumit fel de viață, dar ignorăm *rânduielele* care ne pot face să ajungem la ea.

În astfel de împrejurări, o întrebare se pune în mod inevitabil: sunt aceste rânduieli numai un mănunchi de precepte morale adresate conștiinței și recomandate omului ca să le observe în viață sau sunt reguli de drept public pe temei de autoritate, care normează legăturile creștinilor între dânșii, precum și legăturile lor cu ierarhia conducătoare și a căror încălcare atrage sancțiuni externe?

La această întrebare răspunsul este simplu. Biserica creștină este societatea celor ce cred în Hristos și s-au hotărât să ducă o viață potrivită cu preceptele Evangheliei Sale. Aceste precepte au fost codificate de Biserică, recomandate de ea pentru a călăuzi viața noastră în toate împrejurările. Ele se numesc *canoane* și au, pentru situația noastră de membri ai Bisericii lui Hristos, același rol pe care legile civile le au pentru membrii societății civile. Ele se adresează conștiinței omului, dar dispun și sancțiuni externe care, dacă nu sunt constrângătoare ca legile civile, au totuși urmări hotărâtoare pentru situația noastră de membri ai societății creștine.

Dar dacă răspunsul la chestiunea de mai sus este simplu, nu tot așa de simplă este astăzi chestiunea obligativității acestor norme.

Într-adevăr, legile bisericești, numite canoane, au fost formulate în primele nouă secole ale Bisericii creștine, de către acele adunări de episcopi numite *sinoade*, care au stabilit norme pentru toată lumea creștină potrivit diverselor raporturi scoase la iveală de aspectele vieții bisericești. De atunci și până azi au trecut însă mai bine de zece veacuri. Fel de fel de prefaceri au intervenit în istoria omenirii. Viața socială și-a schimbat aspectul ei simplu de altădată. Creștinismul s-a despărțit în confesiuni cu doctrine și norme de conducere deosebite. Biserica s-a dezvoltat enorm în întindere, fără a face întotdeauna și constant același progres în adâncime. În ce privește ramura ortodoxă, trebuie să nu pierdem din vedere că, trecând prin fel de fel de împrejurări politice nenorocite, a fost pusă în situația de a nu mai putea să țină sinoade ecumenice și a lua hotărâri

obligatorii pentru toată lumea, în legătură cu noile împrejurări care se creau.

Toate acestea veneau la început din faptul că, încetul cu încetul, Imperiul Roman se prăbușește, astfel încât unitatea Bisericii nu s-a mai putut menține decât cu mare greutate și nu fără spărturi enorme în edificiul ei legislativ, ca și în iscusința de lucru în via Domnului a organelor ei de conducere.

Pe de altă parte, cu cât ne-am îndepărtat în timp de epoca sinoadelor ecumenice și locale, cu atât a slăbit respectul nostru pentru hotărârile luate în primele veacuri. O mulțime de dispoziții au căzut în desuetudine, pe când tot atâtea necesități de neînălțurat au impus practici și au stabilit uzanțe ce nu sunt sancționate formal de nicio autoritate legislativă.

Și atunci, iată-ne într-o situație care se poate numi paradoxală: o instituție care funcționează după un cod, în parte deosebit de cel ce-i stă la temelie, și căreia îi lipsește mecanismul principal: organismul legislativ unitar pentru întreaga Biserică Ortodoxă.

Ceea ce afirmăm mai sus nu e o supoziție, ci expresia unei situații. Temelia organizării Bisericii Ortodoxe o constituie canoanele celor șapte sinoade ecumenice, dar din cauza împrejurărilor istorice, nu toate dispozițiile acestor canoane sunt aplicabile situațiilor astăzi în ființă. În locul organismului legislativ adevărat, *sinodul ecumenic*, astăzi legiferează statele ridicate pe ruinele Imperiului Bizantin, consultând sinoadele locale, dar câteodată abătându-se de la tradiția adevăratului spirit creștin.

Evident, Biserica Ortodoxă a rămas în ființă cu întreaga ei putere de a legifera, dată de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, dar putința legiferării este astăzi alta decât cea din primele opt veacuri creștine.

Din această cauză, alături de legislația sinoadelor ecumenice, s-a dezvoltat un Drept bisericesc particular, care face să avem astfel un mozaic de legislații, ce variază de la stat la stat, de la confesiune la confesiune și de la o epocă la alta.

Toate acestea au dus la rezultatul că, în loc să se grăbească procesul de întipărire a spiritului creștin în masele poporului, prin procedee chibzuite și uniforme, s-a întârziat prin măsuri atât de variate încât astăzi stăm uimiți în fața greutăților ce răsar în cale în sânul Bisericii creștine. Unii exagerează naționalismul până la a face pe oameni să se disprețuiască între ei. Alții, afectând un pietism bolnav, au făcut pe credincioși să-și zdruncine nervii și să cadă pradă unor aberații înrudite cu cele mai primejdioase maladii sufletești. Legăturile cu puterea cârmuitoare lumească au fost înțelese de unii într-un fel, de alții în alt fel; astfel încât, pe când unii au plecat capul umilit, ca să nu-l taie sabia, alții visează himere și înfăptuiri supratereștre. În sfârșit, peste tot, Biserica Ortodoxă este caracterizată prin această diversitate de metode și de mijloace care au pricinuit

starea ei pe loc și neputința de a-și aplica mai adânc doctrina și a-i vedea roadele.

Toate acestea provin din nedumerirea noastră cu privire la opera legislativă a Bisericii.

*
* *

Întrebarea care se pune este următoarea: sunt aplicabile vieții de azi niște dispoziții luate cu peste o mie cinci sute de ani în urmă? Viața omenescă este un tot care trebuie să se dezvolte în mod organic și firesc. Desigur că, la situații noi, trebuie legiuri noi, dar în ce măsură legiurile Bisericii, deținătoare de adevăruri eterne, pot fi noi? Sunt canoanele legi neschimbabile sau au și ele soarta tuturor legiurilor omenești? Viața dreptului creștin este trecătoare sau este imuabilă? Dacă legile bisericesti sunt neschimbabile, cum le putem adapta noilor împrejurări, iar dacă sunt schimbabile în ce măsură pot fi modificate? În sfârșit, poate Biserica să stea la nesfârșit fără un organism legislativ ecumenic? Și dacă împrejurările nu îngăduie un sinod ecumenic, ce trebuie să se facă pentru a nu lipsi societatea creștină ortodoxă de un mecanism așa de trebuitor? Iată tot atâtea întrebări, de a căror dezlegare atârnă orientarea de azi; iată chestiuni pe care vom încerca să le rezolvăm în cadrul restrâns al lucrării de față.

Chestiunea în sine ni se pare de o importanță capitală. Precum am spus și la început, marea lacună a organizației noastre bisericesti este că, deși situația noastră de creștini ne impune îndeplinirea unor anumite datorii, fără de care această situație se primejduiește, noi am neglijat totuși studiul științei care ne-ar fi îndrumat într-acolo. Creștinului de azi îi lipsește noțiunea exactă a situației lui, îi lipsește convingerea că, în calitatea lui de membru al societății creștine, are de îndeplinit față de Dumnezeu, de aproapele și de sine cu totul alte îndatoriri decât ceilalți oameni; îi lipsește noțiunea clară a *Dreptului creștin*.

De aceea, asistăm la discuții ridicole cu privire la canonicitatea sau necanonicitatea anumitor împrejurări, de aceea se fac legi politico-bisericesti cu încălcarea flagrantă a unor canoane ce trebuie respectate în litera lor; de aceea unii creștini, neavând clară în minte noțiunea despre Biserica, părăsesc organizația noastră bisericască și îngroașă rândurile ereticilor și schismaticilor, de aceea atâta lume stă indiferentă în fața problemelor pe care Biserica le pune pentru mântuirea credincioșilor ei, în sfârșit, de aceea Biserica se găsește azi în situația că o mulțime de chestiuni care bat la poarta vremii stau împotriva dorinței Bisericii fără soluții sau fără soluția cea bună, adevărată, creștină, pe când altele se soluționează în nepotrivire cu doctrina și tradiția Bisericii creștine ortodoxe. Studiul canoanelor și al chestiunilor în legătură cu dreptul creștin ar fi

născut interes pentru problemele bisericesti și ar fi adus progresul și unificarea legislației eclesiastice. În același timp, el ar fi putut face pe oameni să aprecieze după adevărata lor valoare instituțiile creștine, care ar fi înrâurit moravurile și ar fi creat deprinderi superioare.

În această privință, un canonist francez spune niște lucruri foarte înțelepte, la care e bine să reflectăm: „Pentru a face cunoscută și apreciată natura cârmuirii noastre ierarhice, misiunea și disciplina Bisericii, zice el, vom reuși mai ușor cultivând studiile de Drept canonic, decât făcând expuneri dogmatice de principii abstracte. De obicei oamenii arată puțin gust pentru metafizică; aceasta este pricina pentru care instituțiile nu sunt apreciate în latura lor doctrinară sau speculativă. Dar când ele apar în latura pozitivă și practică, îmbrăcată într-o formă concretă, prezentată vieții omenești și îmbrățișând Dreptul într-un mănunchi de reguli precise, atunci sunt înțelese mai ușor și de mai mulți. Lumea înclină spre ele deoarece vede aplicarea lor bogată în rezultate, le înțelege mai bine pentru că vede utilitatea lor sensibilă, le respectă deoarece constată forța lor tradițională de rezistență și de expansiune și puternica lor înrâurire în moravurile și deprinderile popoarelor. Aceasta este, desigur, efectul pe care cunoașterea *Dreptului bisericesc* îl produce asupra unei mulțimi de spirite. Ajunge să-l studieze cineva în principiu și în latura sa aplicativă pentru a se convinge de eficacitatea și foloasele înrâuririi sale sociale”².

Cu alte cuvinte, studiul chestiunilor care fac obiectul *Dreptului bisericesc* ne duce la justa înțelegere a datoriilor noastre de membri ai Bisericii și la înlăturarea unei mulțimi de neajunsuri în viața publică și în situația noastră de creștini ortodocși.

Studiul de față va încerca să împlinească, în parte, această lipsă și să aducă puțină lumină și rânduială în haosul de păreri, care domină spiritul nostru public. Încercarea e îndrăzneată. Noi nu ne încumetăm a spune că vom dezlega definitiv întrebări atât de vechi și atât de grele, dar totuși, ridicând puțin măcar un colț al vălului în care, de atâta vreme, stă învelit mecanismul vieții noastre bisericesti, înțepenit din cauza neîntrebuintării și dat uitării, din cauza grijilor curente, sperăm ca să deschidem altora – mai harnici și mai pricepuți – drumul cercetărilor utile, întetându-le râvna pentru a face, mai târziu, lucrări complete și superioare.

*

* *

Trebuie să mărturisim că, încercând a face ceea ce am făcut, ne-am lovit de greutatea destul de mari.

Este mai întâi greutatea problemei în sine.

² Anselme Tilloy, *Traité théorique et pratique de droit canonique*, I, p. XI.